

ANADOLU'DA MÜSLÜMAN TOPLUM İNŞA SÜRECİNDE AHI TEŞKİLATI*

“İlim irfan yolunda bizi geçen bizdendir” (Ahi Evran).

Akif BAYĞIN**

Makale Bilgisi/Article Info

Geliş/Received: 09/11/2021; Düzeltme/Revised: 19/11/2021

Kabul/Accepted: 27/11/2021

Derleme Makalesi/Review Article

Atıf/Cite as: Baygın, A. (2021). Anadolu'da Müslüman Toplum İnşa Sürecinde Ahi Teşkilatı. *DÜMAD (Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi)*, 4(1-2), 1-15.

Özet

Ahi Evran tarafından fütüvvet anlayışının temelleri üzerine inşa edilen Ahilik teşkilatı dini, ahlaki, sosyal, ekonomik ve siyasi alanlarda topluma katkı sağlamış bir esnaf müessesesidir. Kuruluşundan itibaren üretimde kalite ve sürekliliği sağlamayı ilke edinmiş olan ahiler aynı zamanda esnafların dürüst ve onurlu bireyler olarak yetiştirilmesi için eğitimler vererek topluma örnek olacak bireyler yetiştirmişlerdir. Ahi teşkilatının tedrisatından geçmiş olan esnaf ve zanaatkarların gerektiğinde hayatını da ortaya koyarak ülkesini savunduğu Moğol istilalarında anlaşılmaktadır. Bu bağlamda teşkilatın bireylere sorumluluk bilinci ve gerektiğinde harekete geçme cesareti aşıladığı söylenebilir.

Çalışmada Ahi teşkilatının Anadolu'da kuruluşundan itibaren tarihsel süreç içerisinde yapısal özellikleri incelenerek gelişimi ve toplumun ihtiyaç duyduğu alanlardaki katkıları incelenmiştir. Ayrıca Ahilerin usta-çırak hiyerarşisinde üzerinde önemle durdukları ilkelerin toplumun gelişmesi ve ilerlemesi için benimsemesi gereken ilkeler olduğuna dikkat çekilmiştir.

Anahtar kelimeler: Fütüvvet, Ahi, Esnaf, Zanaatkar, Toplum

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

** 100/2000 YÖK Doktora Bursiyeri, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (e-mail: akfbygn@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6968-790X).

THE AHI ORGANIZATION IN THE PROCESS OF BUILDING MUSLIM SOCIETY IN ANATOLIA

Abstract

The Ahi organization which was built on the foundations of the concept of futuwwa by Ahi Evran, is a craftsman establishment that has contributed to society in religious, moral, social, economic, and political fields. Since its establishment, it has adopted the principle of providing quality and continuity in production. At the same time, the ahis have trained individuals who will set an example for the society by providing training for the craftsman, to be honest, and honorable individuals. It is understood from the Mongol invasions that the craftsman and tradesman who had undergone the education of the Ahi organization defended their country by putting their lives on the line when necessary. In this context, it can be said that the organization inspires a sense of responsibility in individuals and the courage to take action when necessary.

In the study, the structural features of the Ahi organization have been examined in the historical process since its establishment. In addition, its development in Anatolia and its contributions to the areas needed by the society were examined. Besides, it pointed out that the principles that the Ahis emphasize in the master-apprentice hierarchy are the principles that should be adopted for the development and progress of the society.

Keywords: Futuwwa, Ahi, Craftsman, Tradesman, Society

Giriş

Adına devlet denilen soyut kavram müesseselerin bir araya gelerek oluşturduğu bir üst yapıdan ibarettir. Devlete hayat vererek tarih sahnesinde yer almasını sağlayan müesseseler, çöküşüne de aynı derecede etki eder. Bir devletin gelişim süreci ve ulusunun yaşam kalitesinin saptanması ancak müesseselerinin tarihsel süreç içerisinde yakından incelenmesi ile mümkündür. Devletin güçlenip gelişmesi veya zayıflayıp çöküşe geçmesi müesseselerde değil de yöneticilerin eylemleri ile ortaya konulmaya çalışılırsa doğru bir neticeye ulaşılması mümkün olmaz. Yöneticilerin gelişme ve çöküş dönemlerinde etkisi olsa da esasen devleti meydana getiren müesseselerin kurumsal gücü ile doğrudan bağlantılıdır. Bu bağlamda bir devletin müesseseleri ne kadar güçlü olursa devlet de o kadar güçlü, müesseseler ne kadar zayıflarsa çözümlenme ve çöküş o derece çabuk gerçekleşir (Torun, 1998: 1).

Ahilik de bir yandan Türk toplumunun ahlak ve davranışlarını benimsediği ilkeler çerçevesinde düzenlene sokmayı amaçlayan ve Türk kültürünün örf-adetlerini tatbik eden bir yandan

da toplumun ihtiyaç duyduğu ürünlerin aksamadan üretilmesi ve fiyatların alım gücü ile orantılı bir şekilde saptanmasını sağlayan müessesesidir (Anadol, 1991: VII).

1. Ahilik Kavramı

Ahilik teşkilatının yapısı ve gelişimi konularına geçmeden önce “ahi” kelimesinin taşıdığı anlam hakkında ileri sürülen fikirlerden bahsedilmesi yerinde olacaktır. Bir kesimin görüşüne göre “ahi” köken olarak Arapça “*erkek kardeş*” anlamına gelmektedir. Buna temel olarak da Ahilerin kardeşlik ilkesi çerçevesinde birbirleri ile dayanışma içerisinde çalışan bir teşkilat olarak faaliyet göstermeleri ileri sürülmektedir. Bir diğer görüşe göre de kelimenin aslının Türkçe kökenli “akı” sözcüğü olduğudur. “*Eli açık, cömert*” anlamlarına gelen akı sözcüğünde yer alan “k” harfinin zamanla “h” harfine dönüşmüş olduğu ileri sürülmektedir (Mahmud, 2015: 43). Bu kullanıma örnek olarak Türkçedeki “*takı-dahi, katun- hatun, koca-hoca*” gibi bazı sözcüklerin Arapça ve Farsça’ya geçerken değişime uğramış oldukları örnek verilmektedir. Söz konusu her iki görüşün de ileri sürdükleri fikirlerin kesinliği mümkün olmadığı için bu konuda bir sonuca ulaşmak mümkün değildir (Kaya, 2013: 48). Ancak köken ve mana itibarıyla tartışmaları bir kenara bırakıp söz konusu teşkilatın hangi millet bünyesinde kök saldığı ve hizmet ettiği dikkatlerden kaçmamalıdır.

Ahiliğin Anadolu’da ilk ortaya çıkışına dair kesin bir tarih tespit edilemese de Faslı Müslüman gezgin İbn-i Battûta’nın *Tuhfetu’n- Nazâr fi Garâibi’l- Emsâr ve Acâibü’l- Esfâr* adlı seyahatnamesinde Anadolu’nun neredeyse her köy, kasaba ve şehrinde Ahi tekkelerinin bulunabileceğini vurgulamıştır. (Battûta, 2004: 404). 1333 yılında Anadolu’ya seyahat eden İbn-i Battûta, Anadolu’yu anlatırken bölgelerin ekonomik, sosyal ve siyasi durumları ile ilgili önemli bilgiler vermiştir. Anadolu’nun herhangi bir yeri ile ilgili izlenimlerini aktarırken, orada bulunan ahilerin sanatından, cömertliğinden, misafirperverliğinden ve ahi tekkelerinde kendisine gösterilen nezaketten muhabbetle bahsetmektedir (İbn Battûta, 2004: 404; Tökel, 2005: 887).

Ahilik kurumunun Seyyahta yarattığı intiba ve kendisinin memnuniyeti aşağıda yer alan metinde açıkça görülmektedir.

“Onlar, Anadolu’da yerleşmiş Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, köy, kasaba ve şehirlerde bulunmaktadırlar. Şehirlerine gelen yabancıları misafir etme, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini ve konaklayacakları yeri sağlama, onları eşkıyanın ve vurguncuların ellerinden kurtarma, şu veya bu sebeple haydutlara katılanları temizleme gibi konularda bunların eşine dünyada rastlanmaz.”

Seyyah, Ahiler için “*Sanatının ve zanaatının erbabını toplayan ve işi olmayan genç bekarları da bir araya getiren adamdır.*” Tabirini kullanmaktadır (İbn Battûta, 2004: 404). İbn-i Battûta dünyanın birçok ülkesini ziyaret ettiğini ve hiçbirinde Anadolu’da tanıştığı ahiler kadar ahlaklı ve erdemli insanlardan oluşan bir toplumu görmediğini ifade etmektedir. Ahilerin çalışma biçimi, ahlakı, birbirleri ile dayanışma duygusu, misafirperver, cömert ve yüce gönüllülükleri karşısında şaşkınlığını dile getirmiştir (Tökel, 2005: 412).

İbn Battûta'nın seyahatnamesi incelendiğinde Anadolu'nun neredeyse tamamında Ahi teşkilatının toplumun sosyal, ekonomik ve idari hayatında etkin bir rol aldığı görülmektedir. Öyle anlaşılıyor ki İbn-i Battûta henüz Anadolu'ya gelmeden önce Ahiler teşkilatlanma sürecini tamamlayarak faaliyetlerini geniş alanlara yaymayı başarmış durumdaydı (Tökel, 2005: 4).

2. Ahi Teşkilatı

Ahi teşkilatına geçmeden önce fütüvvet anlayışının doğru şekilde anlaşılması gereklidir. Çünkü Ahi teşkilatı fütüvvet anlayışını temel alarak Anadolu'da kurumsallaşan idari, sosyal ve iktisadi bir örgütlenme kurumudur (Kızıler, 2015: 410).

Ahiliğin kelime anlamı hakkında mevcut görüş farklılıkları bulunmasına karşın Ahi teşkilatının köken itibarıyla İslam coğrafyasında doğup gelişen fütüvvet anlayışının devamı olduğu görüşü yaygındır. Fütüvvet, bencil davranıp sadece kendini düşünen değil Hz. Muhammed gibi halkın menfaatini düşünmek, dertlerine çare bulmak, kendisi için arzu ettiğini başkaları için de istemek, nefesine yenilmemek, kin gütmemek, başkalarından ihsan beklememek, ancak herkese eli açık olup yardım etmek demektir (Anadol, 1991: 6).

Arapça kahraman, cömert, gözü tok, yiğit, olgun, kerem sahibi anlamlarına gelen fütüvvet, terim olarak yardımsever, haksızlığa karşı çıkan, yalan söz söylemeyen, insanların can ve mal güvenliğine göz koymayan anlamlarına gelir. Fütüvvet ehline ise *fetâ*, *fityân* denilmiştir. Fütüvvet ehlinde olan kişiler Allah'ın emir ve yasaklarına itaat eden, günah ve kötülüklerden çekinenlerdir (Torun, 1998: 2). Fütüvvet ehlinin adap ve erkânına yönelik riayet etmeleri gereken kuralları belirten eserlere ise fütüvvetname denilmiştir (Anadol, 1991: 2). Fütüvvetnamelerin temeli Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflere dayanmaktadır. Fütüvvetnamelerde uyulması gereken dini kurallar didaktik bir şekilde ifade edilmiştir. İnanç ve ibadet esasları vurgulanarak okuyan ve dinleyenlere talim ettirilmiştir (Sarıkaya, 2002: 77). Türklerin İslamiyet'i kabul etmesi ile fütüvveti benimsedikleri, Anadolu'ya yerleştikten sonra da bu ülküyü Ahilik teşkilatı bünyesinde devam ettirerek ahlaki zemin oluşturmak suretiyle toplum inşası ve refahı için çalıştıkları ifade edilebilir (Işık Erol, 2017: 28).

Fütüvvet Arapça bir kavram olsa da Araplara has bir teşkilat olduğu anlamına gelmemektedir. Müslümanların, fethettikleri ülkelerdeki teşkilatlarla etkileşime girmesi sonucu ortaya çıkmış olması muhtemeldir. Aynı şekilde fethedilen bölgelerdeki teşkilatlarını da bunsuz düşünmek yanlış olur (Torun, 1998: 3). Bağdat, Tebriz, Horasan ve Mâverâünnehir gibi İslam coğrafyalarında teşkilatlanmadan önce gençlerin ve toplumda ihtiyaç duyulan sosyal düzeni ve disiplini tesis etmeye çalışan bir topluluktu. Nâsır Lidînillâh döneminde zayıflayan Abbâsî Devleti'nin gücünü yeniden tesis edebilmek için fütüvvet teşkilatını devletleştirerek desteğini almak istediği görülmektedir (Işık Erol, 2017: 29; Anadol, 1991: 8).

Anadolu'da fütüvvetin teşkilatlı bir şekilde yaygınlaşması XIII. yüzyılda gerçekleşmiştir. Abbâsî Halifesi Nâsır Lidînillâh'ın Türkiye Selçuklu Sultanları, Gıyaseddin Keyhüsrev (1205-1211), İzzeddin Keykavus (1211-1220) ve I. Alâeddin Keykubat (1219-1236) ile iyi ilişkiler kurması sonucu Şihabüddin Suhreverdi, Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Evhadüddîn-i Kirmânî ve Nasirüddin Mahmûd Ahi Evran gibi mutasavvıflar Anadolu'ya yerleşmişlerdir. Bu bağlamda Ahilik, XIII. yüzyıl itibarıyla Anadolu'da fütüvvet anlayışının temsilcisi olmuştur (Solak, 2009: 2).

Ahiliğin ortaya çıkmasına etki eden bir diğer unsurun da doğuda Moğol tehlikesi sebebiyle Anadolu'ya doğru yaşanan göçler, Anadolu'daki ekonomik ve sosyal koşulların yetersizliği bununla beraber siyasi durumun da zafiyet göstermesi gibi etkenler olduğu söylenebilir. XI. yüzyıldan itibaren Moğol baskısı nedeniyle Orta Asya'da yaşayan Türkler, Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmışlardı. Siyasi istikrarsızlık ve baskılardan ilk etkilenen esnaf ve zanaatkârların da Anadolu'ya göç eden ilk gruplar arasında yer alıyordu. Anadolu'ya yerleşen bu kişiler Kendilerini hem Bizans hem de Moğol baskısına karşı korumak için meslek birlikleri kapsamında örgütlenmişlerdir. Bu bağlamda saldırılara karşı koymak, insanların maneviyatlarını güçlendirmek, ticaret ve zanaat alanlarında yerli Bizans esnafıyla rekabet edip varlıklarını sürdürebilmek için örgütlenme ihtiyacı duyulmuştur. Tüm bu ihtiyaçlar sonucunda Anadolu'da Ahilik teşkilatı ortaya çıkmıştır (Yüksel, 2019: 503).

3. Ahi Evran'ın Hayatı ve Anadolu'da Ahiliğin Kuruluşu

Azerbaycan'ın Hoy kasabasında 1171 yılında dünyaya gelen Şeyh Nasirüddin Mahmud el-Hoyi Ahi Evran Anadolu'da Ahilik teşkilatının kurucusu olarak kabul edilir. Buradaki Evran/Evren kelimesinin gök, kâinat, yılan, ejderha gibi anlamlara geldiği, bunun da Nasirüddin Mahmud'un kişiliğine efsanevi bir motif verilmesi amacıyla ortaya çıktığı düşünülmektedir (Bayram, 2019: 7). Nasirüddin Mahmud el Hoyi, doğduğu Hoy kasabasında ilk eğitimini tamamladıktan sonra Horasan'a giderek Fahreddin Râzi (1149-1209)'den dersler almıştır. Hocasının yanında hadis, kelim, fıkıh, tasavvuf, astronomi ve Kur'an-ı Kerim tefsirleri gibi dini ilimler dışında tıp ve felsefe alanlarında da dersler almıştır. 1204 yılında Bağdat'a giderek Şihabeddin Sühreverdi gibi büyük İslam alimleri ile münasebetlerde bulunarak fütüvvet anlayışının ileri gelenleri ile tanışmıştır (Işık Erol, 2017: 33).

XIII. yüzyılda Abbâsî Halifesi Nâsır Lidînillâh devletin içinde bulunduğu siyasi ve sosyal istikrarsızlığı düzeltmek için fütüvvet birliklerinden yararlanmayı düşünmüş ve nihayetinde bu birliklerin nüfuzunu kazanmayı başarmıştır. Halife fütüvvet birliklerini yeniden düzenleyerek otoritesini güçlendirmiştir. Diğer Müslüman hükümdarlara da elçiler göndererek fütüvvet anlayışını benimsemeleri için elçiler göndermiştir. Bu bağlamda I. Gıyaseddin Keyhusrev döneminde Türkiye Selçuklu Devleti ile temas kurulmuştur. Bu davet üzerine I. Gıyaseddin Keyhusrev de hocası Mecdüddin İshak'ı Halife Nasır'a elçi olarak göndermiştir. Sultanın isteği ile Mecdüddin İshak geri döndüğünde beraberinde Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Evhadüddîn-i Kirmânî ve Şeyh Nasirüddin

Mahmûd el-Hoyi de Anadolu'ya getirmiştir. Bundan sonra Anadolu'da yeni bir dönemin başladığı söylenebilir. Çok sayıda tekke ve zaviye yapılarak fütüvvetin halk arasında yaygınlaşması amaçlanmıştır. Takip eden yıllarda I. İzzeddin Keykâvus ve I. Alâeddin Keykubad'ın da fütüvvet teşkilatına girmeleriyle Ahiliğin Anadolu'da kuruluşu tamamlanmıştır (Kazıcı, 1988: 540).

Ahi Evran 1205 yılında Kayseri'ye yerleştikten sonra bir debbağ atölyesi kurarak ilk mesleki örgütlenmenin temelini atmıştır. Ahi Evran başta debbağlar olmak üzere, saraç ve kunduracılar gibi 32 meslek grubunu kapsayan bir üretim tesisinin kuruluşuna öncülük etmiştir. Teşkilatlardaki esnafların adı ile anılan “Bedesten”, “Arasta” veya “Uzun Çarşı” gibi pazar yerleri de bulunmaktaydı (Işık Erol, 2017: 41). Ahi Evran, atölyesinin bulunduğu çarşıdaki cami ve zaviyede Ahi teşkilatına mensup olan kişilere dini, ahlaki ve mesleki eğitim de vermiştir. Her meslek grubunun birer piri olması gerekliliği üzere Ahi Evran debbağların piri olarak kabul görülmüştür (Çağatay, 1982: 432).

Evhadüddîn-i Kirmânî'nin kızı Fatma hatun ile evli olan Ahi Evran, Kayseri'de eşi ile “Bacıyân-ı Rum” (Anadolu Bacıları) teşkilatını da kurmuştur. Bu teşkilat sayesinde Anadolu'da kadınlar sosyal ve iktisadi hayatın içerisinde yer alarak devletin kalkınmasında önemli katkıda bulunmuşlardır (Ayış, 2019: 94).

Ahilik zamanla Anadolu'daki bütün esnaf ve zanaatkârları çatısı altında barındıran sosyal ve ekonomik bir teşkilatlanma biçimi kazanmıştır (Işık Erol, 2017: 32). Ahi Evran Kayseri'de bir müddet kaldıktan sonra 1227-1228 yıllarında Konya'ya yerleşmiştir. Sultan Alâeddin Keykubat ile iyi ilişkilere sahip olması ahilerin nüfuzunun artmasına katkıda bulunmaktaydı. Ancak Sultanın oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından öldürüldüğü ortaya çıkınca Ahiler bu duruma karşı tavır almışlardır. II. Gıyaseddin Keyhüsrev Ahilerin tutumundan ve sadrazam Sadettin Köpek'in kendisine karşı kurduğu örgüte yardım ettiği iddiası ile Ahi Evran ve birçok Ahi şeyhini de tutuklatmıştır. Aslına bakılırsa Ahilerin Sadettin Köpek'e yardım etme olasılığı zayıftır çünkü Kemalettin Kamyarlı adındaki Ahi dostunun ölümünden dolayı kendisini suçluyorlardı. Bu durumda Ahilerin Saadettin Köpek ile hareket etme olasılıkları zayıftır (Işık Erol, 2017: 35).

Ahilerin tutuklanması ve bazı müritlerin öldürülmesi Türkmenler arasında tepkilere yol açmış ve kısa süre sonra da ayaklanmalar baş göstermiştir. Baba İshak önderliğinde çıkan isyanda sultanın, dört halifenin çizdiği yoldan ayrıldığı ileri sürülerek halka çağrıda bulunulmuştur. Kısa süre içerisinde yayılan bu isyana Türkmenler de destek vermiştir. Anadolu'da Baba İshak taraftarları ile Selçuklu ordusu arasında çıkan çarpışmalarda ülkede istikrarsızlık yaşanmış ve otorite boşluğu baş göstermiştir. Daha sonra Sultan, Baba İshak'ı yakalayarak öldürtmüştür ancak çok geçmeden Baycu Noyan komutasındaki Moğollar Anadolu'ya girmişlerdir. 1243 yılında 80 bin kişilik Selçuklu orduları Köseadağ mevkiinde 30 bin kişilik Moğol ordusu ile karşı karşıya gelmiştir. Savaş neticesinde

Türkiye Selçuklu Devleti oldukça ağır bir yenilgi almıştır (İbn Bibi, 1996: 72, 73; Çelik, 2014: 114). Karşı koyacak bir ordu kalmadığından Moğol ordusu ilerleyerek Sivas'a saldırmış ve şehri yağmalamıştır. Sivas'tan sonra karşılarında direnç gösterecek bir güç olmadığını düşünen Moğollar, Kayseri'ye doğru harekete geçerler. Şehri savunacak bir ordu bulunmadığı için Ahi teşkilatına mensup yiğit birlikleri yanlarına şehir halkını da alarak şehri savunmuşlardır. Ahiler direnişinde başarılı olsa da Ermeni bir kişinin ihaneti sonucu Moğollar şehri ele geçirmeyi başarmıştır. Moğollar şehirde pek çok ev ve iş yerini yağmalayarak yakıp yıkmıştır. Binlerce Ahi ve şehir halkı Moğollara esir düşmüştür. Esirler arasında Ahi Evran'ın eşi Fatma Bacı da bulunmaktaydı. Tüm bunlar gerçekleşirken tutuklu bulunan Ahi Evran hayatta kalmıştır ancak Ahilerin merkezi olan Kayseri'nin düşmesi ile Ahi teşkilatı dağılma noktasına gelmiştir (Çelik, 2014: 115).

Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünün ardından saltanat naibi Celâleddin Karatay olmuştur. Celâleddin Karatay ilk olarak tutuklu bulunan Ahi ileri gelenlerini ve Türkmen liderlerini serbest bırakmıştır. Takip eden yıllarda Sultan II. İzzeddin Keykavus tahta çıkınca Ahi Evran'ın Konya'ya getirilmesi için Sadreddin Konevi'yi Denizli'ye göndermiştir (Akkuş, 2013: 35). Mikail Bayram'ın çalışmalarına göre Ahi Evran Konya'ya geldikten sonra Ahiler ile Mevlana'nın pek anlaşamadıkları ileri sürülmektedir. Ahi Evran'ın daha sonra Kırşehir'e yerleşmiş olmasının sebebi, Mevlana'nın oğlu Âlâüddin Çelebi'nin Şems-i Tebrizi'nin ölümünden sorumlu tutulması ve Ahi Evran'ın Âlâüddin Çelebi ile iş birliği yaptığı iddiaları sonucu Kırşehir'e gönderildiği aktarılmaktadır (Bayram, 1991: 85).

Anadolu'da Moğol istilası öncesi Ahi teşkilatı oldukça güçlü bir yapıya sahip durumdaydı. Ancak Moğol istilası sonucu önemli sayıda ilim erbabının Anadolu'yu terk ettiği açıktır (Akkuş, 2013: 37). Yaşanan Otorite boşluğu ve istikrarsızlığın önüne geçebilmek için Ahi teşkilatında zanaat ve ticaret ahlâkının yeniden tesis edilmesi ve korunması için birçok Ahi şeceresi ve fütüvvetname kaleme alınarak geleneğin devamlılığını sağlamak için mücadele edilmiştir.

4. Ahiliğin İlkeleri ve Teşkilat Yapısı

Ahi teşkilatı, iş hayatında olduğu kadar sosyal hayatta da davranışların uygunluğu konusunda sorumluluk üstlenen bir kurumsal yapı olmuştur. Kuruluşundan günümüze değin ekonomik, sosyal ve kültürel hayatımızda önemli bir rol almış olan Ahiliğin etkilerini günümüz ticaret hayatında da görmek mümkün. Ahilik geleneğinin asırlarca sürmesi ve günümüze ulaşması şüphesiz ilkelerinin muhafaza edilip tatbik edilmesi ile gerçekleşmiştir (Akçacı ve Özdemirci, 2014: 30).

Ahi esnafının uyması gereken kurallarının yer aldığı fütüvvetnamelerde ahlaki ve ticari esaslar belirtilmiştir. Kimlerin ahiler arasında yer alabileceği, hangi meslek sınıflarının teşkilata kabul edilip hangilerinin edilmeyecekleri gibi kuralların detayları fütüvvetnamelerde yer almaktadır.

Fütüvvetnamelerde sıklıkla toplumsal dayanışma ve topluma hizmetin öneminden bahsedilmektedir. Bunların yanı sıra samimiyet, cömertlik, iyi niyet, dürüstlük, tevazu, merhamet, kendini geliştirme inancılı, ahlaklı, bilinçli ve üretken bir toplum oluşturmak, devlet ve birey arasında iş birliği kurarak toplum içerisinde sosyal ve ekonomik bir denge sağlamaktır (Solak, 2009: 5). Ahi geleneğinde materyalist düşüncenin reddedildiği, para kazanmanın bir amaç olarak görülmediği aksine üstün bir amaca hizmet etmek için bir araç olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Ahi geleneğinde para kazanmak amaç haline gelirse ahlaki değerlerin artık bir araç haline geleceğinden endişe duyulmuş ve bunun ahlaksız bir dünya görüşünü meydana getireceği belirtilmiştir (Yüksel, 2019: 505).

Ahilik teşkilatının genel yapısı incelendiğinde devrine göre kapsamlı bir örgüt şemasına sahip olduğu söylenebilir. Teşkilat içerisindeki atamalar ve merkezlerdeki Ahi Babaların atanma ve azilleri ancak Kırşehir merkezindeki Ahi Şeyhi tarafından tasdik edilerek gerçekleştirilirdi. Ahi Şeyhi'nin başkanlığını yaptığı bu teşkilatlanmada ona bağlı olan Ahi Babalar yer almaktadır. Bu kişiler her ilin meslek gruplarına liderlik yapmakla görevlidirler. Ahi Baba'ya bağlı olan ahiler de bulunmaktadır. Bunlar mesleklerini icra eden esnafın liderliğini yapmakla görevli kişilerdir. Ahilerin yardımcılığını yapan ve esnafla arasındaki düzeni sağlayan görevliye de yiğitbaşı denmiştir. Nihayetinde teşkilatın en küçük yapı taşlarını oluşturan usta, kalfa, çırak ve yamak yer almaktadır (Işık Erol, 2017: 39).

Bir gencin mesleği öğrenmeye başlaması ve Ahiliğe kabulü oldukça önemlidir. Çırak olarak alınmadan önce kişinin vasıfları hususunda uzun bir araştırma yapılır şayet hakkında olumlu sonuç elde edilirse kabul edilmektedir. Kişi çıraklık dönemini ahlaki ve mesleki açıdan başarılı bir şekilde tamamlarsa ustanın teklifi ve ahilerin de onayı ile kalfalığa terfi ettirilirdi. Çıraklıktan kalfalığa, kalfalıktan da ustalığa yükselmesinde bir tören düzenlenirdi. Usta bağlı olduğu Ahilik teşkilatına çırağın veya kalfanın yükselme töreni yapılması için izin talep eder gerekli izin alındıktan sonra da işkolu teşkilatı bir tören düzenlerdi. İlgili heyet, eğitimini başarı ile tamamlayan çırak veya kalfanın o güne kadar ürettikleri eserlerin işçiliğini incelerdi. El becerisi dışında çırak veya kalfanın dürüstlüğüne ve ahlaki değerlere uyup uymadığı da göz önünde bulundurulur bir sonuca varılırdı. Kişi eğitiminde başarılı bulunur ise adına şed kuşatma denilen bir nevi diploma töreni düzenlenirdi. Bu törende "Ahi tutuşu" olarak ifade edilen mesleğe başlayacak kişinin Ahi babası ile aralarında özel bir tokalaşma merasimi gerçekleştirilir. Tokalaşma esnasında mesleğe başlayacak kişi mesleğinde hile yapmayacağına ve dürüst bir şekilde çalışacağına dair yemin ederek tören ahitleşme ile son bulmaktadır (Arabacı, 2016: 202).

Ahi geleneğine göre mesleki ve ahlaki açıdan yeterli olmayan kişinin dükkân açması kabul edilemez. Kişiden gözü, dili, beli bağlı; eli, sofrası, kapısı açık olması beklenir. Bu nedenle teşkilata alımlar ve yükselmeler için erdemli, ahlaklı, mesleki ehliyet ve liyakat en önemli hususlardır (Işık Erol, 2017: 43).

Ahi teşkilatı esnaf yetiştirmede olduğu kadar esnafın denetlenmesine de büyük önem vermiştir. Esnafın kaliteli ürün satıp işini düzgün yapıp yapmadığı, müşterilere karşı tutum ve davranışları sürekli kontrol edilerek kaliteli ürünün uygun fiyata satın alınabilmesi amaçlanmıştır. Bu sayede ürünler belirli standartlara bağlanarak hem üretimin sürekliliği hem de tüketicinin çıkarları korunmuştur. Yapılan kontrollerde bir usta uygunsuz hareketlerde bulunur, kalitesiz mal üretir, kalfaların ücretlerini ödemez veya mesleğin incelikleri öğretmekten kaçınır ise öncelikle usta uyarılır tutumunda düzelme olmazsa iş yeri kapatma cezası verilir. Kaliteli ürünü uygun fiyata sunmak ve arzının sürekliliği sağlayarak talebi karşılayan bu sistemde iç piyasa canlı tutulmuştur (Işık Erol, 2017: 37).

Ahi teşkilatında elde edilen kazancın şahsiliğine pek rastlanmamıştır. Üye esnaf ve sanatkârların kazancı teşkilat bünyesinde toplanan genel sermayeyi meydana getirmekteydi. Adına orta sandığı denilen bu birikim modeli sayesinde ihtiyaç sahiplerine yardım edilmesi, hankahlarda misafir edilen kişilerin iaşesi için erzak temini, esnafın ihtiyaç duyduğu alet edevat ve ham madde gibi ürünler temin edilerek üretimin sürekliliği sağlanmıştır (Işık Erol, 2017: 55). Ortak sermaye sayesinde Ahiler üretimde birbirleri ile rekabette girmek yerine ürünlerin daha kaliteli bir şekilde müşterilere ulaştırılmasını hedeflemiştir (Işık Erol, 2017: 50). Geliştirilen sermaye modeli sayesinde ülke esnafı desteklenerek yerli üretiminin korunması, dışa bağımlılığın azaltılması yani kendi kendine yeten ekonomik ve toplumsal bir yapı oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir.

5. Ahi Teşkilatı'nın Türk Toplumuna Katkıları

Ahi teşkilatının Türkiye Selçuklu Devleti'nin gerek üretim ve ticaret gerekse de idari ve sosyal alanlarında kalkınmasına öncülük ettiği açıktır. Maddi kazanımları dışında Ahiler, devlet-toplum ilişkileri çerçevesinde sivil bir toplum kuruluşu olarak hareket ederek sosyal hayatta ihtiyaçlara cevap bulmaya çalışmıştır. Mesleklerin gelişimi ve insan kaynağı noktasında önemli rol üstlenerek sürdürülebilir ekonomiye katkı sağlarken aynı zamanda bireylerin erdemli, ahlaklı, inançlı ve çalışkan bir şekilde topluma kazandırılmasını sağlamıştır. Ahi zaviyelerinde verilen eğitimlerde bireylerin birbirleri ile dayanışma içerisinde olmaları sağlanarak yardımlaşma duyguları da arttırılmaktadır. Özellikle Anadolu'ya yeni gelen kitlelerin göçebe yaşam biçiminden yerleşik hayata geçişinde Ahilerin şehircilik alanlarında olumlu katkıları bulunmakla beraber düzensiz yerleşmelerin önüne geçerek sosyal düzenin işleyişini kolaylaştırmışlardır. Ayrıca şehirlerdeki ekonomik ilişkileri düzenleyerek ihtiyaç duyulan zanaat alanlarında çalışmalarını yoğunlaştırarak ihtiyaçlara cevap bulmaya çalıştığı açıktır (Aksoy, 2018: 24). Ahi teşkilatı, din ve ahlak konularında verdiği eğitimlerle insanların maneviyatlarını beslerken, bireylerin toplum içerisindeki davranışlarını düzenleyerek Anadolu'da sosyal düzenin tesis edilmesi yönünde önemli bir katkı sağlamıştır. Bu sayede

göçebelerin veya başka bir şehirden gelen insanların topluma uyum süreci hızlandırılmıştır (Şeker, 1996: 618).

Ahi teşkilatının bir diğer önemli katkısı da Anadolu'da üretimin standarda bağlanıp kalite sürekliliğini sağlayarak tüketiciyi mağdur etmeyecek bir sistem oluşturmayı başarmıştır. Tüketicie kaliteli ürün alma noktasında güven veren bu sistemde üreticiler arasında da etkileşimi sağlayarak fiyat ve kalitenin dengesini sağlamayı başarmıştır. Satılan ürünün kusurlu çıkması durumunda zararın nakdi olarak giderilmesi veya yeni ürün verilerek tüketicinin mağduriyeti giderilmiştir. Ahilerin bu konudaki hassasiyeti yalnızca yurt içi ile sınırlı olmakla kalmamış diğer ülkelere gönderilen ürünlerde de aynı şekilde ürün kalite ve garantisi sağlanmıştır. (Mahiroğulları, 2011: 149-150) Şayet üreticiler ürün kalitesini düşürür veya fiyatını ortalamanın üstüne çıkarırsa ikaz edilir, ikazlara aldırmayıp eylemlerine devam ederse cezalandırılır. Cezanın boyutu hatanın büyüklüğüne oranla verilmekteydi (Işık Erol, 2017: 51)

Ahiliğin önemli katkılarının olduğu diğer alanlar da askerî ve siyasi teşkilatlanmalardır. Ahiler dini, ahlaki ve mesleki eğitimlerin yanında askerî eğitimi de gerekli görmüşlerdir. Anadolu coğrafyası sürekli iç ve dış etkenlere bağlı olarak çatışmalara sahne olmuş bir bölge konumunda yer almaktadır. Bu sebeplerden doğan güvenlik ve varlığını devam ettirebilme endişeleri askerî eğitimi gerekli kılmıştır. Anadolu'da neredeyse tüm şehirlere ve köylere yayılan güçlü bir nüfuza sahip olan Ahiler, özellikle XIII. yüzyılın ortalarında devlet otoritesinin zayıfladığı dönemde iktisadi, siyasi ve askerî bakımdan önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Özellikle Moğol istilaları sırasında Ahilerin sorumluluk alıp harekete geçip şehirleri savunması bu bağlamda önemli yer tutmaktadır (Bayram, 2012: 100). Ahiler Türkiye Selçuklu Devleti'nde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de askerî alanda devamlılıklarını sürdürmüşlerdir. Türkiye Selçuklu Devleti'nde yaygın olarak askerî eğitim hizmetinde bulunan Ahiler Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında askerî açıdan önemli katkılar sunmuşlardır. Silah talimler, ata binme eğitimi, lojistik ve ikmal hizmetinde bulunma, haberleşme gibi hayati konularda orduya destekte bulunmuşlardır. Geniş Anadolu coğrafyasında neredeyse her şehir ve köyünde tesis edilen Ahi tekkeleri ve aralarındaki sürekli etkileşim sayesinde ordunun hareket edeceği güzergahlara destek sağlama noktasında zorluk yaşamamışlardır (Gülerman ve Taştekil, 1993: 6).

Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde Ahilerin meslek grupları tanıtılırken usta ve kalfalarının dışında güvenliği tesis etmesi için oluşturulan askerî birliklerden de bahsedilmiştir. Bayram merasimlerinde Evliya Çelebi Ahilerin askerî gücünü tanımlarken bir araya gelmeleri halinde padişahı tahtından indirebilecek kuvvette olduklarına dikkat çekerek sahip oldukları askerî güce dikkat çekmiştir (Evliya Çelebi, 2008: 598).

Türk İslam tarihinde en önemli başarıların kazanılmasında rol oynayan Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda büyük katkıları olan Ahilik teşkilatı, gerektiğinde devlet kurma bilinci ile harekete geçerek Türk-Devlet geleneğinin devamlılığı esasını benimsediğini ortaya koymuştur. Ahiler ayrıca yeni yöneticilerin seçiminde ve halk nezdinde meşruluk kazanmasında da etkili olmuştur. Bu bağlamda Osman Bey'in ölümünün ardından Orhan Gazi'nin Ahiler tarafından da desteklenmesi ve sonrasında şed kuşanması, teşkilatın devlet ve toplum bünyesinde taşıdığı değeri yansıtmaktadır. Osmanlı Devleti kuruluş aşamasını tamamlayıp merkezi otoritede kurumsallaşma sağlanana dek Ahi teşkilatı, devletin siyasi ve iktisadi hayatında önemli roller üstlenmiştir (Işık Erol, 2017: 69; İnanır, 2014: 114). Örneğin Kayseri'de merasim veya bayram törenlerinde hükümdar şehirde bulunmadığı takdirde Ahiler idareyi ellerine alarak hükümdar gelene kadar güvenliği sağlamışlardır. Bu süreç içerisinde Ahiler, ellerindeki imkanlar dahilinde şehre gelenleri ağırlar, giydirir ve ihtiyaçlarını gidermek için ellerinden geleni yapmaya çalışmışlardır (İbn Battûta, 2004 :415).

Şayet Ahi teşkilatı ve üyeleri zayıflayan devlet otoritesinden faydalanarak ülke yönetimini ele geçirme gibi bir düşünceye sahip olsalardı şüphesiz bunu yapmakta zorluk yaşamazlardı. Onlar ise aksine devlet geleneği yapılanmasında yer aldıkları gibi yok olma tehlikesi ile karşılaşan geleneğin sonra ermemesi için diğer bir Türk devletinin kuruluşuna ön ayak olmuşlardır. Ahiler devlet kademelerinde büyük önem taşıyan mevkilerde görev alsalar da devletin otoritesinin ve kurumsal yapısının güçlenmesine yardımcı olma amacı taşıdıkları görülmektedir (Aksoy, 2018: 33). Gerçekleşen bütün bu olaylar aslında Ahilerin üstlendikleri toplumsal sorumluluk bilincinin vazgeçilmez esaslarının tezahürüdür (Işık Erol, 2017: 70).

6. Ahiliğin Loncalara Dönüşümü ve Geleneğin Sona Ermesi

Türk-İslam kültür ve gelenekleriyle yoğrulan fütüvvet anlayışı, Anadolu'da ahlaki ve mesleki bir örgütlenme biçimi olan Ahiliğe dönüşmüş durumdaydı. Osmanlı Devleti'nin genişlemesi sonucu çok uluslu bir toplumsal yapıya hükmetmesi, Ahi geleneğinin dönüşümüne yol açmıştır (Yüksel, 2017: 503). Fatih Sultan Mehmet'in 1453 yılında İstanbul'u fethetmesi ile Osmanlı Devleti'nin idari ve iktisadi hayatında da birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Bu bağlamda Ahilik teşkilatında yeni bir yapılanmaya gidilmiştir. Önceden sadece Müslümanların dahil olabildiği Ahilik teşkilatı dönüştürülerek farklı inançlara mensup esnaf ve tüccarların da dahil olabildiği Lonca teşkilatları kurulmuştur. Bir diğer önemli husus da daha önceden Ahi teşkilatına dahil edilmeyen meslek grupları artık Lonca teşkilatlarına katılabilme hakkı elde etmiştir. Ahi teşkilatı yapılanmasında toplantılar genellikle tekke ve zaviyelerde yapılırken artık Batılı ülkelerde olduğu gibi loncalarda toplanılmıştır. Bu bağlamda lonca teşkilatının tasavvufi yönünün ortadan yavaş yavaş kaldırılıp batı tarzı kurumsal bir anlayışa geçildiği söylenebilir (Anadol, 1991: 106).

XVI. yüzyılın sonlarına doğru Ahi teşkilatlarında çözümlerin meydana geldiği görülmektedir. Devletin ticari ve sosyal alanlardaki müdahaleci tutumuna ek olarak kardeşliği esas alan yapının yerini ekonomik menfaatlere dayalı bir teşkilatlanmanın alması çözülmeyi tetiklediği ileri sürülebilir (Ünsür, 2020: 320). Batılı ülkelere verilen kapitülasyonlar nedeniyle ithal ürünlerin Osmanlı pazarına girişi Lonca teşkilatlarının üretim sisteminin duraksamasına yol açmıştır. Giderek azalan üretim ve satış miktarları da esnafların lonca şeyhlerine olan güvenini azaltmıştır. Bunun sonucunda da şeyhler loncalardan giderek uzaklaşmıştır. Ahlaki ve mesleki denetimi sağlayan şeyhlerin yokluğu loncaları giderek maddi değerlere önem veren bir tüccar sınıfına dönüşümüne yol açmıştır (Aktaş vd., 2018: 192).

Kurumsal dönüşüm sonrasında loncalaşan Ahi teşkilatı, 1727 yılından itibaren gediklere dönüşmüştür. Tekel ve imtiyaz gibi anlamalara gelen gedik, yapılan işi ve üretilen malların başkalarının yapamaması ve satamamasının devlet tarafından garanti altına alınmasıdır (Torun, 1998: 29). XIX. yüzyılda batılı ülkeler sanayinin gelişmesi ile üretilen artı ürünleri Osmanlı pazarına yönlendirerek ekonomilerini güçlendirmişlerdir. İthalatın artması Osmanlı Devleti'nin yerel üretim zincirinde bozulmalar meydana getirmiştir. Bu gelişmelerin kaçınılmaz sonucunda da Lonca teşkilatı fonksiyonlarını kaybetmeye başlamıştır. 17 Haziran 1861 tarihine gelindiğinde ise çıkarılan kanunla gedik usulü yürürlükten kaldırılmıştır. Aradan çok geçmeden 1912 yılında çıkarılan kanunla, Türklerin Anadolu'yu yurt edinmeye başladığı 1071 yılından beri dini, idari, sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamında önemli etkileri olan Ahilik teşkilatı resmen tarihe karışmıştır (Ünsür, 2020: 321).

Sonuç

Devlet ve toplumun ihtiyaç duyduğu iktisadi ve içtimai gereksinimleri karşılamayı amaç edinmiş bir müessese olan Ahi teşkilatı aynı zamanda kültürel, dini, idari, askerî, alanlardaki fonksiyonlarıyla büyük katkılar sağlamıştır. Ahi teşkilatı, kendilerine özgü ilkeleriyle bütün iş ve meslek sahiplerinin tek bir çatı altında toplanmalarını sağlamıştır. Ahi teşkilatı üyelerinin bu ilke ve kurallara riayet etmeleri büyük bir erdem olarak kabul edilmiştir.

Henüz genç yaştaiken bünyesine dahil ettiği bireyleri topluma yararlı bir şekilde hizmet sağlayabilmeleri için öncelikle din ve ahlak eğitimi, daha sonra meslek sahibi olabilmeleri için ustaların yanına yerleştirilmişlerdir. Ahiler sadece gençlere değil yaş farkı gözetmeksizin insanlara tekke ve zaviyelerde eğitim hizmeti sunmuştur. Bu bağlamda hayat boyu eğitim şeklinde ifade edilebilecek günümüz yaygın eğitim kurumlarına benzer bir sistem kurmuşlardır. Ahilik düşüncesi bireyi inançlı, dürüst, cömert, güvenilir, erdem ve tevazu sahibi bir şekilde topluma kazandırarak toplumsal kalkınmanın inşası için önemli bir görev edinmiştir. Dürüst bir şekilde çalışıp üretmeyi ibadet sayan bir düşünceye sahip olan Ahiler, sosyal dayanışmaya ilkesi ile hareket ederek, topluma kaliteli hizmet sunabilmek için sürekli olarak mesleki gelişmeyi teşvik etmiştir. Ahiler oluşturdukları

sistem sayesinde üretimi kontrol altında tutarak muhtemel ekonomik krizlerin yaşanmasını da engellemişlerdir.

İhtiyaç duyulduğunda sorumluluk almaktan da kaçınmayan Ahiler idareyi kontrol altına alıp düzeni sağlama konusunda harekete geçmişlerdir. Türkiye Selçuklu Devleti'nin tarih sahnesinden çekilmeye dair işaretlerini gören Ahiler, Türk devlet ve toplum mirasını Osmanlı Devleti'ne aktararak geleneğin devamlılığının sağlanması için toplumsal sorumluluk duygusu ile hareket etmişleridir.

Günümüzde iktisadi ve içtimai sorunlarımızın çözümü için Batıdan devşirilen kurumların benimsemesine yönelik politikalar reçete olarak sunulmakta oysaki nüvesi Türk toplumuna ait bir müessese olan Ahilik, iş ve toplum hayatımıza yön verecek önemli ilkeler barındırmaktadır.

Kaynakça

- Akbaş**, Halil Emre-**Bozkurt**, Serdar ve **Yazıcı**, Kübra (2018). Osmanlı Devleti'nde Lonca Teşkilatı Yapısı ve Yönetim Düşüncesi ile Karşılaştırılması. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 165-202.
- Akçacı**, Taner- **Özdemirci**, İlbey C. N. (2014). Ahilikten Meslek Kuruluşlarına Yapısal Bir Dönüşüm. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, (10), 30-53.
- Akkuş**, Mustafa (2013). Moğol İstilas Döneminde Anadolu Şehirlerinin Korunmasında Ahiler: Konya ve Ahi Ahmed Şah. *İpekyolu*, (Ed. Ahmet Özdemir), Konya, 31-45.
- Aksoy**, Aysel (2018). 13. ve 14. Yüzyılda Anadolu'da Ahi Teşkilatı, Etkisi ve Siyaseti, *Medeniyet ve Toplum*. 2(1), 19-35.
- Anadol**, Cemal (1991). *Türk- İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Arabacı**, Caner (2016). Ahi Tutuşu. *Ahilik Ansiklopedisi*, C. 1, Ankara: Ofset Fotomat.
- Ayiş**, Mehmet Şirin (2019). Anadolu'nun İslamlaşmasında Ahi Evren ve Ahiliğin Rol Modelliği. *BÜİFD*, (13), 91-116.
- Bayram**, Mikail (1991). *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı'nın Kuruluşu*. Konya: Damla Matbaacılık.
- Bayram**, Mikail (1995). *Ahi Evren: Tasavvufî Düşüncenin Esasları*. Ankara: TDV Yayınları.
- Bayram**, Selahattin (2012). Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilatı ve Esnaf Loncaları. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (21), 81-115.
- Çağatay**, Neşet (1982). "Anadolu'da Ahilik ve Bunun Kurucusu Ahi Evren". *Bellekten*, XLVI (182); 423-436.

- Çelik**, Rıfat İlhan (2014). *Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu'da Ahilik Müessesesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî (2004). *İbn Battûta Seyahatnâmesi*. (Çev. A. Sait Aykut), C. 1, İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Evliya Çelebi (2008). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. C. 1, 2. Kitap, İstanbul.
- Işık Erol**, Sevgi (2017). *Osmanlı Devleti'nde Çalışma Hayatı ve Sosyal Güvenlik Açısından Ahilik Teşkilatı*. Bursa: Ekin Yay.
- İbn Bibi, (1996). *El Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l Ala'ıye*. (Haz. Mürsel Öztürk), C. I, II, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İnanır**, Ahmet (2014). XVI. yüzyıl Osmanlı Fetvalarında Ahilik. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (36), 103-138.
- Kaşgarlı Mahmud (2015). *Dîvânü Lugâti't-Türk*. (Haz. Ahmet B. Ercilasun-Ziyat Akkoyunlu) Ankara: TDK.
- Kaya**, Abdullah (2013). Anadolu'nun Türk ve İslâm Yurdu Haline Gelişinde Ahileri Rolü ve Önemi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(29), 547-561.
- Kazıcı**, Ziya (1988). Ahilik. *TDVİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi)*, C. 1, İstanbul.
- Kızıler**, Hamdi (2015). Osmanlı Toplumunun Sosyal Dinamiklerinden Ahilik Kurumu. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 4(2) 408-423.
- Mahiroğulları**, Adnan (2011). Selçuklu/Osmanlı Döneminde Kurumsal Bir Yapı: Ahilik/Gedik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik İşlevleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S. 54, 139-154.
- Sarıkaya**, Mehmet Saffet (2002). *XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Dini İnanç Motifleri*. Ankara: KB Yayınları.
- Solak**, Fahri (2009). *Ahilik Kuruluşu, İlkeleri ve Fonksiyonları*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Şahin**, İlhan (1988). Ahi Evran. *TDVİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi)*, Cilt. 1, İstanbul, 529-530.
- Şeker**, Mehmet (1996). "Ahiliğin Anadolu'nun Sosyal ve Kültürel Hayatındaki Yeri", *Erdem: Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, 8 (23), 599-620.

Torun, Ali (1998). *Türk edebiyatında Türkçe fütüvvet-nameler üzerine bir inceleme*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Tökel, Dursun Ali (2005). İbn-i Batuta Seyahatnamesi ve Evliya Çelebi Seyahatnamesinin İstanbul Bölümüne Göre Ahiler ve Ahilik. *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, Bildiriler Kitabı*, 1, Kırşehir, 885-897.

Ünsür, Ahmet (2020). Ahilik Sistemi Değerleri Yönetim ve Eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 18 (39), 297-337.

Yüksel, Ayşe Nurefşan (2017). Türk İşletmecilik Tarihinde Kümelenme Modeli Olarak Ahilik Teşkilatı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yüksel, İbrahim (2019). Ahilik Felsefesinden Günümüz Meslek Ahlakı Tartışmalarına Bir Bakış. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (2), 500-537.

